

mond Morris, som skriver dem – medens en stor del af det marked, som fandtes for kulturhistorisk populærlitteratur, er overtaget af fantaster som Erich von Däniken. Hvis der da ikke er tale om popularisering i den helt uforpligtende form som f. eks. i tidsskriftet *Skalk*. Her synes arkæologerne at have svigtet. Heller ikke i Danmark har faget i den sidste generation ytret sig i synthesens form. Som det er påpeget i den debat, der for tiden pågår i tidsskriftet »Fortid og nutid«: den arkæologiske synthesedannelse er overtaget af andre, eller man vover sig kun frem med genoptryk af klassikerne. Årsagen til denne udvikling skal nok søges i den positivistiske forskningstradition, der igennem de sidste to generationer har ført faget i retning af stadig snævrere arbejdsmetoder. Samtidig har det nybrud, der har været på vej siden 1960'erne, slet ikke endnu givet sig udtryk i den populære litteratur. Chr. Keller understreger her, at hvis der ikke inden for forskningsmiljøet findes seriøse mennesker, som kan videreformidle det videnskabelige stof i forenklet form, så overlades »populariserings-markedet« til andre. Dermed har kulturhistorikeren givet sit slagkraftige våben fra sig.

I bogens sidste kapitel – »arkæologi i samfunnet« – er det, som om denne erkendelse træder tydeligere frem end tidligere. Meget af debatten har speciel reference til norske forhold, men beskrivelsen kan meget vel overføres til danske forhold. Chr. Keller fremhæver her kulturhistorikernes tendens til at undervurdere fagets betydning i samfundsmæssig henseende. I begyndelsen af århundredet taltes om arkæologien som »en fremragende national videnskab«. 1930'ernes udvikling og misbrug af arkæologien har nok gjort forskerne tilbageholdende, noget som yderligere støttedes af den fremherskende positivistiske videnskabsholdning. Men Keller understreger igen og igen, at nogen objektiv eller værdineutral arkæologi kendes ikke. De værdinormer, arkæologen bygger på, må nødvendigvis gå igen i hans videnskabelige arbejde. Der er slet ikke noget galt i det – men det er hårrejsende galt ikke at indrømme det. Det er denne påmindelse om en forpligtelse, bogen munder ud i. En understregning af, at samfundsmæssigt engagement hos en kulturforsker ikke er en svaghed – det er en pligt.

Chr. Kellers bog har afgjort sin styrke i dette moralske engagement og i dens analyse af fortidige sammenhænge mellem videnskaben og dens omgivelser. Dens svaghed ligger i, at debatten ikke er ajourført, hvad angår det videnskabsteoretiske. Et kapitel om arkæologi og forskningsfilosofi føles ikke helt tilfredsstillende, idet det ikke fuldt ud tager højde for den vældige nyorientering, som er sket i faget siden 1960'erne. Det er en nyorientering, som i Skandinavien ganske vist kun i meget begrænset omfang har fundet litterært udtryk. Men i kraft af sit tilhørsforhold til det videnskabelige miljø burde Keller kende forholdene bedre. I virkeligheden står arkæologien i dag nok bedre end nogensinde rustet til at tage den udfordring op, som Chr. Keller nævner. Endnu synes den dog at tøve – og det gør ikke Kellers påmindelse mindre aktuel.

Jørgen Jensen

H. T. Wilson: The American Ideology – Science, technology and organization as modes of rationality in advanced industrial society. London, Routledge & Kegan Paul, 1977. 355 s.

Den canadiske samfundsforsker H. T. Wilson kalder *The American Ideology* for et anti-sociologisk essay, et essay på grænselinien mellem sociologi og filosofi. Bogens udgangspunkt er, at mens traditionen fra Hegel og Marx til 'kritisk teori' langt fra er blevet modtaget med åbne arme i den anglo-amerikanske verden, har arven fra Durkheim, Weber og Popper vist sig væsentligt mere eksporterbar. En kritisk analyse af amerikansk og amerikansk inspireret samfundsvidenskab må følgelig i væsentlig grad tage form af en diskussion af samfundssynet i sidstnævnte tradition. I bogen fremstilles og kritiseres

det dominerende vestlige samfundssyn – mere præcist: tesen om det åbne samfund – og det dertil svarende videnskabsideal. Kritikken form er den ideologikritiske med fokus på begreber som rationalitet og herredømme, og såvel metoden som titlen antyder forfatterens forbillede: den Marx-Engelske kritik af 'den tyske ideologi'.

Fremstillingen falder i fire hovedafsnit, hvoraf det første (kap. 1 og 2) præsenterer anglo-amerikansk sociologi som en overvejende empirisk disciplin, hvis mål er den neutrale observation af sociale facts – en sociologi i smuk overensstemmelse med den fremherskende 'amerikanske ideologi'. Der er tale om en samfundsvidenskabelig forskning, hvor en ukritisk og ureflekteret grundholdning tenderer mod at reproducere og eksportere en bestemt social organisation: det åbne samfund. På denne baggrund er det klart, at Wilson må forstå sin bog som 'anti-sociologisk'; hans overordnede sigte er netop at bryde med denne tradition og skitsere et alternativ. Alternativet skal baseres på forskellen mellem det han kalder sociologisk teori og social-filosofisk teoretiseringen (social theorizing), en distinktion inspireret af Horkheimers skelnen mellem 'traditionel' og 'kritisk teori'. I det andet hovedafsnit (kap. 3, 4 og 5) søger forfatteren at klarlægge den moderne videnskabs oprindelse såvel som dens bagvedliggende idealer. Konfrontationen mellem Popper og Kuhn står her i centrum, og Wilsons egen klarlæggelse af begrebet 'social teoretiseringen' sker primært via kritiske kommentarer til denne debat. I det tredje hovedafsnit (kap. 6, 7, 8 og 9) fremlægges en kritisk analyse af nogle af det moderne samfunds centrale institutioner og processer. Her tages temaerne kapitalisme, bureaukratisering, rationalitet samt konkurrence versus solidaritet op til diskussion. Det fjerde og afsluttende afsnit (kap. 10) udvikler ideen om 'social teoretiseringen' som alternativ til eksisterende sociologi og det dertil hørende samfundssyn. Wilson antyder her muligheden af en social udvikling, der er baseret på såvel teoriinspireret praksis som etisk forankret samfundsvidenskab.

Grundelementerne i 'den amerikanske ideologi' er: (1) generel anti-intellektuel holdning, udbredt despekt for teoridannelse, dvs. dyb modvilje mod enhver form for disciplineret refleksion, der går ud over formuleringen af empirisk prøvbare hypoteser; (2) stærk tiltro til empirisk forankret viden for så vidt den forekommer socialt relevant og lover praktisk anvendelighed; (3) tillid til idealerne upartiskhed, objektivitet og værdifrihed – idealer der forstås som essentielle for udviklingen og opretholdelsen af en rationel videnskabelig tradition; (4) tiltro til værdien og legitimation af gradvis social og politisk udvikling; og endelig (5) overbevisningen om kvaliteten og eksporterbarheden af den specielle vestlige samfundsorden: det åbne samfund.

Som det ses, indgår Wilsons bog i den efterhånden omfattende litteratur, hvis hovedærinde er kritikken af positivismen. Forfatteren ønsker dog også at gå ud over en sådan kritik. På baggrund af bogens første kapitler, forventer læserne en serie systematiske argumenter, kulminerende med opstillingen af en alternativ model for såvel samfundsudvikling som for samfundsvidenskab og videnskabsteori. I virkeligheden viser bogen sig at være en samling essays, af hvilke dele har været offentliggjort tidligere. Wilsons brug af begrebet 'den amerikanske ideologi' fungerer derfor blot som en slags tematisk reference-ramme for forfatterens omfattende interesser. Naturligvis optræder elementer af referencerammen som temaer i bogens forskellige kapitler, men en samlet fremstilling, herunder en systematisk udvikling af bestemte argumenter, finder man ikke. De læsere, der således forventer en nutidig parallel til den Marx-Engelske ideologikritik, vil blive ganske skuffet. Dette betyder selvfølgelig ikke, at der ikke er noget at hente i bogens enkelte kapitler; Wilsons behandling af f. eks. Popper-Kuhn kontroversen indeholder vigtige indsigter. Men som helhed betragtet lever *The American Ideology* ikke op til Wilsons intentioner.

Hertil kommer, at både læsernes koncentration og tålmodighed sættes på en betydelig

prøve. Præsentationen skifter fra fri fortolkning til kritiske kommentarer, og læsere der ikke i forvejen er fortrolige med de benyttede begreber, får ikke megen hjælp til forståelsen. Den sproglige fremstilling med dens rige brug af tekniske og semi-tekniske termer, er til tider en næsten uoverstigelig hindring – selv for hårdt prøvede læsere af 'kritisk teori'. Nedenstående tilfældigt valgte uddrag, kan give en fornemmelse af den sproglige stil i bogen:

“To pose the ‘problem of rationality’ as evidence of the limits of sociology as a rational enterprise is to draw attention to the fact that sociology and society belong together. Rationality only becomes topical for sociology where it can be defined by reference to intelligible conduct which realizes its objectives and/or correctly contemplates its effects. The ‘problem’ is therefore not truly problematic because its very postulation presupposes its resolution *without* challenging its grounds. In order to do this, of course, one would have to embrace Rationality as a standard to be *spoken* to rather than taken for granted given the validity of an observational project which forwards its own conception of the real as empirically concrete” (s. 51; forfatterens kursivering)

Selvom Wilson ikke kan kaldes en klar skribent, er der dog et vigtigt gennemgående tema i hans bog. Skal hovedsigtet med *The American Ideology* således vurderes nærmere, må diskussionen af tesen om 'social teoretiseringen' stå i centrum. Social teoretiseringen udgør i Wilsons udformning givetvis et alternativ til etableret samfundsvidenskab, da den stort set tildeles alle de modsatte kendetegn af traditionel sociologisk teori. Når sidstnævnte betragter isolerede kendsgerninger som det konkrete, fremhæver den sociale teoretiseringen totaliteten som konkret. Når sociologisk teori søger distance fra analyseobjektet for at opnå neutral rapportering, sigter den sociale teoretiseringen mod dybde for at kunne fremlægge en kritisk analyse. Mens sociologisk teori hos Wilson bruges som synonym for empiristisk samfundsvidenskab, er hans begreb om social teoretiseringen som nævnt inspireret af 'kritisk teori'.

Wilson forstår givetvis sig selv som repræsentant for en kritisk tradition, hvis foreløbige kulmination er Frankfurterskolens udvikling af 'kritisk teori'. Når dette er sagt, må det imidlertid påpeges, at Wilson også på visse områder forsøger at distancere sig fra det, han opfatter som 'kritisk teori'. Desværre ved læserne dog aldrig helt præcist hvad Wilson forstår ved denne betegnelse. Et sted placeres 'kritisk teori' midt imellem positivisme, empirisme, videnskabelig rationalisme, idealisme på den ene side og en hegeliansk form for total refleksion på den anden, iøvrigt uden at indholdet søges nærmere bestemt. Et andet kritiseres den for sit idealistiske tilsnit, fordi forskellige Frankfurterrepræsentanter hævdes at have gjort videnskaben til eneansvarlig for udviklingen af de eksisterende samfundsforhold. Wilsons afgrænsning af 'kritisk teori' er uklar, om ikke direkte misvisende, hvis han har den i bogen ofte nævnte Adorno i tankerne. Desuden er kritikken af f. eks. Habermas baseret på en tilsyneladende meget forenklet opfattelse af dennes syn på forholdet mellem videnskab og samfund. Som respons på den oprindelige Habermas-teori er det ikke tilstrækkeligt blot at hævde, som Wilson gør det, at moderne økonomi og videnskab på een og samme gang er gensidigt afhængige og autonome størrelser. Sammenfattende må man derfor sige, at Wilsons forsøg på at overskride eksisterende former for 'kritisk teori' ikke lykkes. Det skyldes ikke kun usikkerheden om hvad han egentlig ønsker at overskride. Det skyldes også, at han slet ikke lever op til Frankfurterskolens krav om, at videnskabelig forskning og kritik skal baseres på disciplineret selvrefleksion.

Ninna Kiessling & Katherine O'Doherty Jensen